

Зовнішньополітична, економічна, військова агресія в східній частині Донецької та Луганської областей України, анексія Криму зі сторони Кремля актуалізували низку питань, які багатьма політологами й науковцями найчастіше обговорюються, однак у широкому, комплексному аспекті майже не вивчаються. Ідеться про можливість та ймовірність існування самопроголошених адміністративно-політичних утворень, які де-факто неприховано підтримуються фінансово, політично, військово та економічно з боку Російської Федерації, як самостійні, самодостатні території з власним суверенітетом в межах національної території [1]. Окремо постає питання щодо переосмислення базових концепцій теорії політичної конфліктології крізь призму окресленого журналістами поняття «гібридної війни проти України».

Мова йде про те, що класична теорія політичного конфлікту виходить зі стабільності та лінійності як політичного процесу, так і появи в ньому напруження, нестабільності, суперечностей та зіткнення [2, с.137]. За класичною позицією будь-який політичний конфлікт має свою синусоїду розвитку, найчастіше – це зародження, протікання, вибух чи відкрите протистояння, завершення конфлікту або латентна фаза [3, с. 587]. З точки зору політичної теорії, межі між конфліктом і напруженими ситуаціями дуже тонкі й часом не лежать на поверхні [4, с.760]. Лінійність і латентність протікання конфліктів накладається й на динаміку політичного конфлікту. Разом з цим слід відзначити, що наукова фіксація політичних конфліктів стосується тільки завершальної, «кінцевої фази» – відкритого зіткнення, який призводить до розпаду існуючої стабільної системи [5]. Але водночас існує й логічна проблема політичної конфліктології – яким чином можна досліджувати латентну фазу чи загострення політичного конфлікту в умовах, коли одну зі сторін відкрито підтримує інша держава, граючи при цьому на електоральних настроях населення шляхом демонізації дій офіційної влади (мова йде про відкрите втручання влади Російської Федерації у військово-політичний конфлікт у частині Донецької та Луганської областей України) [6]. Саме спробі уточнити сучасні аспекти концептуалізації політичних конфліктів й присвячено наше наукове дослідження.

Метою дослідження є політологічний аналіз класичних та сучасних аспектів концептуалізації політичних конфліктів з урахуванням особливостей їх появи, розвитку та завершення.

Проблематика політичних конфліктів висвітлювалася представниками різних гуманітарних наук – політичних, економічних, правових, філософських та інших. Теоретики політичного конфлікту К. Боулдінг, К. Дойч, К. Маркс, Ч. Тіллі та інші розглядали його як неминучий атрибут політичного розвитку будь-якого суспільства, й тому конфлікт становить собою не явище, а закономірність. Інші дослідники, такі як Р. Дарендорф та Л. Козер, взагалі розглядали конфлікт як звичайне явище. Разом з тим, в основу концептуалізації політичних конфліктів увійшла методика зарубіжних авторів, таких як Р. Фішер, У.Юрі, К. Томаса, К. Раппопорт, які здійснили спробу формалізованого аналізу конфлікту на основі бази комп'ютерних програм, де інформація про конфлікт та конфліктну ситуацію вперше набула наукового та аналітичного вимірів.

Складність ситуації на Сході України полягає не тільки у відсутності лінійності, а також і в тому, що на електоральному рівні тут не відбувалися так звані процеси «переукладання соціального контракту» (нова еліта не увійшла у громадянський та електоральний простір старої еліти, яку в свою чергу вже позбавлено владних інструментів у межах всієї країни), тобто один політичний конфлікт накладається на інший. На думку політологів В. Осьодло та Л. Будагянц, на Сході України останні 10 років загострювалися процеси прихованого володарювання клептократично-олігархічного режиму, де відбувалася відірваність громадянського суспільства та державного апарату від соціально-політичної реальності й зрощення останнього з кримінально-олігархічними кланами регіону [7, с.12-13]. Загострення суперечностей економічного та соціально-політичного життя в Україні за останні п'ять років призвели до потужного громадянського вибуху, який у свою чергу ознаменував творення принципово нової моделі взаємовідносин між владою та суспільством [8]. Але у той самий час події, що відбувалися в Україні наприкінці 2013 – на початку 2014 років, у суспільній свідомості мешканців Сходу України мали болісний та супречливий характер. Інтегроване на ментальному та соціокультурному рівні у російськомовне середовище (починаючи від домінування РПЦ МП та російських культурних центрів) громадянське суспільство Сходу України розвивалося відразу по двох

векторах: політично, культурно та соціально в межах України, ментально й економічно орієнтувалося на російський вектор [9]. У результаті подій Євромайдану 2014 року суспільство залишилося в точці біфуркації, своєрідному вакуумі розвитку – з одного боку, політична еліта регіону вже не мала свого авторитету, оскільки не втримала владу через власні стратегічні помилки, а з іншого – нова еліта ще не встигла запровадити ефективного механізму соціально-політичного й культурного оновлення держави згідно європейського вектору розвитку. Тому українське суспільство залишається уразливим для інформаційно-політичних атак [10]. Ще одним ключовим аспектом політичного та військового конфлікту в східній частині України є її європейський вектор розвитку, тотальне реформування всіх сфер держави, оновлення влади, але у той самий час робиться стратегічна помилка – не відбувається інтеграція регіонів у спільне з Європейським Союзом середовище [11]. Мова йде не про достатньо ефективний досвід функціонування чисельних євро регіонів, а про те, що зараз відбувається інтеграція еліт, де регіонам відводиться вже роль виконавців ухвалених рішень. Тобто в названих процесах керуються соціальними благами для населення, а не реальною потребою перетворення регіонів на ефективні елементи європейської інтеграції України [12]. Таким чином, враховуючи названі обставини, пропонуємо підійти до конфлікту на Сході України як до політико-соціального підтексту війни (офіційно має назву Антитерористична операція), що має певні особливості: по-перше, це гібридна війна й суворе випробування для збереження державності, національної території та традицій української демократії; по-друге, це системне перезавантаження влади та владних інституцій на предмет їх реформування, перезавантаження всієї системи політичного розвитку; по-третє, це гармонізація, безконфліктність розвитку системи взаємовідносин між владою та громадянами, центром та регіонами. Таким чином, специфіка внутрішньополітичного конфлікту в Україні вимагає від дослідника теорії політичного конфлікту переосмислення етапів розвитку конфліктної ситуації та вивчення поглядів як на поняття «політичний конфлікт» так і вивчення типології і фаз його прояву.

Пострадянська наукова традиція у цьому відношенні багато в чому виходить з твердження, що політичний конфлікт – це зіткнення, відкрите чи приховане протиборство двох та більше суб'єктів політики, причинами котрого є несумісні політичні інтереси та цілі – влада та владні повноваження [13, с.70]. Західна політична наука стверджує, що конфлікт та конфліктна ситуація існують у будь-якому суспільстві та за будь-яких обставин, «латентна фаза» через загострення певних соціально-політичних обставин може перейти у відкрите зіткнення сторін. Латентна фаза характеризується соціально-політичним напруженням, незадоволенням суспільства існуючим станом речей в державі й неможливістю швидкого виправлення цієї ситуації. Її проявами є суттєве розширення аспекту «протиборства» у наведеному нами тлумаченні політичного конфлікту. Ця фаза включає емоційні реакції негативного плану, у тому числі ворожість і агресію, а також утопічні надії, що проявляються як сліпе слідування політичним міфам (скажімо, «руському миру» на Донбасі). Названа стадія охоплює переважну більшість соціальних верств та прошарків, які у свою чергу через вираження суспільного гніву намагаються на свою сторону схилити армію, представників влади або взагалі усі елітарні групи. У такій ситуації в теорії політичного конфлікту говориться про «політичне напруження». У більш широкому сенсі останнє означає невизначеність дій представників офіційної влади чи елітарних груп щодо наявної в суспільстві політичної кризи (яскравим прикладом може бути своєрідне мовчання фактичного елітарного «лідера-володаря» Донбасу Р. Ахметова під час подій «Руської весни-2014») [14]. Названа стадія має свою власну специфіку й характеристики, серед них варто назвати наступні:

1. Незадоволення широких соціальних сфер існуючим станом справ як у соціальному, так і в політичному житті, що знаходить своє відображення в акціях протесту, громадянської непокори, тощо. На цій стадії відбувається відразу два політичних процеси – формування предмету конфлікту та вибір динаміки його протікання (загострення чи відкрите протистояння). Як показує ситуація на сході України 2014 року, драматичність ситуації полягає у тому, що предмет конфлікту не сформувався.

2. Втрата довіри до влади та політичної еліти через песимістичні соціальні оцінки суспільством власного майбутнього (де-факто, крізь призму політичного міфу про руйнацію економіки Донбасу через підписання Асоціації з Європейським Союзом). На цій стадії відбувається так зване «замороження конфлікту», предмет конфлікту зберігається, причому основні його учасники не поспішають сісти за стіл переговорів, оскільки в суспільному баченні це буде проявом слабкості однієї зі сторін, а запрошена сторона буде відігравати роль фактичного лідера переговорів.

3. З іншого боку, технологія замороження політичного конфлікту може бути найбільш ефективним способом припинення конфлікту, коли сторони призупиняють відкрите протистояння без підписання мирного чи іншого політико-правового рішення щодо виходу з конфліктної ситуації [15, с.424-425].

На наш погляд, саме технологія замороження політичного конфлікту на Сході України заслуговує на більш змістовне вивчення через низку фундаментальних факторів, головний з яких – це наявність «Мінських домовленостей» між сторонами та реалізація задекларованих політичних вимог на практиці. Одна з цих вимог має стратегічне значення. Йдеться про це проведення лінії розмежування між сторонами конфлікту, відведення важкої артилерії та проведення політичних виборів за чинним українським законодавством. Але, як наочно демонструє світова практика, технології замороження конфлікту є нестійкою формою його вирішення, оскільки де-факто сторони домовляються між собою «на словах», тому до цього явища треба підійти дещо під іншим кутом зору, де замороження означає лише спосіб фіксації нової політичної реальності (анексія Криму та входження його у склад Російської Федерації, втрата державного суверенітету на частині території Донецької та Луганської областей або грузино-абхазький конфлікт). Іншою стороною політичної нестабільності на Сході України, на наш погляд, є зацікавленість Російської Федерації у тому, щоб більшість країн СНД мали на своїй території так звані «сірі зони», на які, з одного боку, не розповсюджується суверенітет національних держав, а з іншого – вони являють собою невизнану територію з мінімальними атрибутами державності без входження до складу РФ (Нагорний Карабах, Південна Осетія, Абхазія, Придністров'я, частина території Східної України) [16]. Тобто пострадянський простір відіграє системоутворюючу роль у російській зовнішній політиці, де штучними «сірими зонами» утворюються джерела нестабільності, так звані буфери безпеки для національних інтересів РФ, а фактично – недопущення зближення пострадянського простору із Заходом.

Проаналізувавши причинно-наслідкові зв'язки між неузгодженістю предмету конфлікту та його проявом, ми пропонуємо дослідити його крізь призму такого явища як «інцидент». У теорії політичних конфліктів інцидент становить собою перехід між латентною фазою та загостренням й служить своєрідним індикатором успішності політичних переговорів або реалізації вже підписаних нормативно-правових актів:

1. «Актор-А» навмисно діє проти «Актора-Б», причому сам фактор навмисності подається крізь призму провокацій, інформаційної війни;

2. «Актор-А» розуміє, що «Актор-Б» навмисно здійснює дії, які спрямовані проти його інтересів, й тому він вважає власним моральним правом активні дії у відповідь,

оскільки усвідомлює себе «жертвою» політичного конфлікту. У цьому відношенні дії у відповідь – це, по-перше, м'які дії (дебати, економічні санкції, політична боротьба); по-друге, жорсткі акції (інформаційна війна, перестрілка, погрози війною або зброєю). Названа діяльність має на меті нав'язати супротивнику участь у вже запланованому сценарії його економічного чи політичного придушення.

3. «Актор-А» розуміє, що «Актор-Б» веде проти нього активні політичні дії: війну, окупацію частини території, провокування на застосування сили. Виходів із цієї ситуації лише два: або самотійно розпочати бойові дії й тим самим стати головним винуватцем активної війни, або зайняти позицію очікування й наносити удари поступово, в залежності від певних політичних чи економічних обставин.

Наведена типологія політичних інцидентів багато в чому розширює межі уявлення про специфіку політичного конфлікту на Сході України. Мова йде про те, що конфлікт переріс у відкрите протистояння внаслідок сукупності фундаментальних факторів, серед яких соціальна невизначеність населення, частина якого залишилася в окупації, а частина виїхала за межі так званої зони АТО. У тактичному вимірі політичні конфлікти мають лише два інструменти свого здійснення: із застосуванням насильства (війни, революції, перевороти тощо) та ненасильницьких дій у вигляді традиційних інструментів мирного розв'язання конфліктів (суд, референдум, парламент тощо) [17, с.13]. Незважаючи на те, що політичний конфлікт на Сході України декларувався як ненасильницька акція проти засилля націоналістичних та терористичних сил, він після відвертих прорахунків влади та політичної еліти (відсутність комунікації з протестним рухом, відстороненість у питаннях утримання ситуації під контролем, нехтування місцевої влади національними інтересами) призвели до суттєвого загострення ситуації [18]. Але наведених нами теоретичних концепцій політичного конфлікту, на наш погляд, недостатньо для вивчення всієї сукупності факторів, що призвели до загострення ситуації на Сході України. Тому, на наш погляд, названа ситуація дозволяє звернути увагу на сучасний технологічний підхід щодо вивчення сутності та природи політичних конфліктів. Проаналізуємо його роль змістовно.

Технологічний підхід до вирішення політичних конфліктів включає класичний (або механічний) засоби зниження напруження між конфліктуючими сторонами. Активно використовуються механізми зниження напруження протистояння сторін [19]. Під технологією та технологічним підходом у політичних конфліктах розуміють перш за все тактичні (часовий вимір) і просторово-стратегічні (глибинне вирішення конфлікту) засоби їх вирішення та аналізу розвитку. У фундаменті названого підходу лежить аналіз співвідношення між інтересами, цінностями та мотивами конфліктної поведінки його учасників. Назване дозволяє виділити в окремі одиниці аналізу конфлікти цінностей та конфлікти інтересів, де співвідношення, незважаючи на свою умовність, має чітку послідовну структуру вивчення конфліктної ситуації, де дуже гостро постає проблематика зміщення акцентів між «інтересами» та «цінностями» під час розвитку конфлікту [17, с.14]. Незважаючи на значний рівень суб'єктивних оцінок, практичний досвід та світова специфіка політичних конфліктів виходить з позиції, що декларована з боку терористичних угруповань Сходу України боротьба за свободу трансформується у терористичну, протизаконну діяльність. Саме фактором розмежування цінностей та інтересів у політичних конфліктах у контексті подій на Сході України будуть присвячені наші наступні наукові розробки.

Таким чином, підсумовуючи результати дослідження, ми можемо дійти наступних висновків. По-перше, у політичних конфліктах, в тому числі й на Сході України, вирішальним чинником є боротьба інтересів за володіння матеріальними або іншими ресурсами. Інтенсивність та динаміка такого конфлікту залежить від ресурсної

бази сторін. По-друге, політичний конфлікт на Сході України є нетиповим явищем, оскільки має множинну аспектів як свого прояву так і власного змісту, тому стратегія розмежування конфлікуючих сторін є прогративною, оскільки в ній не враховується факт зовнішньополітичної та військової агресії проти України (замість цього відбувається звичайне марнування часу через відсутність усунення глибинних причин конфліктного протистояння). По-третє, в конфлікт цінностей та цілей, який зараз відбувається на Сході України, необхідно внести чітку політичну визначеність, оскільки замороження конфлікту призведе до небажаних наслідків у синусоїди конфліктного розвитку: складається тупикова ситуація, виходом з якої може стати примусове завершення конфлікту шляхом поміркованого тиску на його учасників з боку світової спільноти (економічні санкції), примусове досягнення компромісу на основі збереження вихідних позицій, замороження факторів конфлікту однієї або декількох сторін, або повна ізоляція однієї зі сторін у разі порушення як уже підписаних мирних угод, так і політичних заяв.

1. *Правовий статус «ДНР» та «ЛНР»: «поважають», але не визнають* [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://tyzhden.ua/News/123480>.

2. *Сітарський С. М.* Політичний конфлікт та сучасні українські реалії / С. М. Сітарський // Економіка та держава. – 2013. – № 8. – С. 137–139.

3. *Раджабли Д. А.* Роль третьей стороны в урегулировании политических конфликтов / Д. А. Раджабли // Гілея : Науковий вісник. – К. : ВІР УАН, 2012. – № 1. – С. 587–590.

4. *Сірий С. В.* Суспільно-політичні наслідки локальних війн і воєнних конфліктів / С. В. Сірий // Гілея : Науковий вісник : зб. наук. праць. – 2013. – № 2. – С. 758–763.

5. *Федулова Н.* «Замороженные» конфликты в СНГ и позиция России [Електронний ресурс] / Н. Федулова // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 1. – Режим доступу : <http://elibrary.ru/item.asp?id=10120639>.

6. *Хоремуж М.* Россия и конфликты на Центральном Кавказе [Електронний ресурс] М. Хоремуж // Кавказ и глобализация. – Лулеа : Изд-во СА&СС Press AB, 2012. – № 3. – Режим доступу : <http://elibrary.ru/item.asp?id=20163193>.

7. *Осьодло В.* Соціально-політичний контекст війни на Сході України / В. Осьодло, Л. Будагьянц // Психологія суспільства. – 2015. – № 3. – С. 12–17.

8. *Євромайдан. Народження* [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/21nov/>.

9. *Дорошко М. С.* Зовнішня політика Російської Федерації в контексті її геополітичної стратегії [Електронний ресурс] / М. С. Дорошко. – Режим доступу :

<http://westudents.com.ua/glavy/51398-zovnishnya-politika-rosysko-federats-v-kontekst-geopolitichno-strateg.html>.

10. *Європейська преса: Путін повторює на Сході України кримський сценарій* [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.dw.com/uk/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0-%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%96%D0%BD-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%8E%D1%94-%D0%BD%D0%B0-c%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9>.

11. *Большаков А. Г.* Непризнанные государства постсоветского пространства в системе российских национальных интересов [Електронний ресурс] / А. Г. Большаков // Политическая Экспертиза: Политэкс. – Изд-во СПГУ, 2008. – № 1. – Режим доступу :

<http://elibrary.ru/download/78705422.pdf>.

12. *Хоремуж М.* Россия и конфликты на Центральном Кавказе [Электронный ресурс] / М. Хоремуж // Кавказ и глобализация. – Лулеа : Изд-во: CA&CC Press AB, 2012. – № 3. – Режим доступа : <http://elibrary.ru/item.asp?id=20163193>.
13. *Козырев Г. И.* Об особенностях политического конфликта / Г. И. Козырев // Вестник Московского государственного университета. Серия 12: «Политические науки». – 2007. – № 4. – С. 68–80.
14. *Насколько Ахметов еще хозяин Донбасса* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://informburo.dn.ua/cgi-bin/iburo/start.cgi?prn1=info1&grp=0588>.
15. *Кравчук В. О.* Заморожені конфлікти як інструмент реалізації геостратегії РФ / В. О. Кравчук // Гілея. – 2014. – Вип. 14. – С. 424–427.
16. *Аванесян А. А.* Абхазія і Південна Осетія в сфері геостратегічних інтересів Росії [Электронный ресурс] / А. А. Аванесян // Теория и практика общественного развития. – Краснодар : Издательский Дом «ХОРС», 2013. – № 8. – Режим доступа : <http://elibrary.ru/download/62540414.pdf>.
17. *Веселовський А.* Європеїзації Придністров'я: імператив об'єктивного бачення / А. Веселовський // Зовнішні справи. – 2015. – № 2. – С. 12–15.
18. *Ахметов зовет Донбасс на забастовку против Донецкой народной республики* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://podrobnosti.ua/976774-ahmetov-zovet-donbass-na-zabastovku-protiv-donetskoj-narodnoj-respubliki-video.html>.
19. *Дзашиба Ф.* Геополитические интересы России в Абхазии [Электронный ресурс] / Ф. Дзашиба. – Режим доступа : http://www.observer.materik.ru/observer/N11_98/11_08.HTM.